

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Péče o duši v politických dílech Hany Arendtové

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Denisa Šilhánová**
Vedoucí práce: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Denisa Šilhánová**
Osobní číslo: **P15000222**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie humanitních věd**
Název tématu: **Péče o duši v politických dílech Hany Arendtové**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na rozbor vybraných děl Hany Arendtové z perspektivy péče o duši podle Platóna a Aristotela. Další část práce bude řešit odkaz Hany Arendtové v díle Jana Patočky a českého disentu. Základní metodou práce bude studium odborných textů a následná syntéza získaných poznatků. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracování řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího bakalářské práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARENDRT, Hannah. Vita activa, neboli O činném životě. 2. opr. vyd. Překlad Václav Němec. Praha: Oikoymenh, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 57. ISBN 978-80-7298-413-8.

ARENDRT, Hannah. Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. Politika a společnost. ISBN 80-85959-92-5.

ARENDRT, Hannah. Krize kultury: Čtyři cvičení v politickém myšlení. Praha: Mladá Fronta, 1994. ISBN 80-204-0424-4.

PATOČKA, Jan. Kacířské eseje o filosofii dějin. 1. vyd. Praha: Academia, 1990. ISBN 80-200-0263-4.

PATOČKA, Jan. Péče o duši I. - III. Praha: Oikoymenh, 1996 - 2002.

Vedoucí bakalářské práce:

MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce:

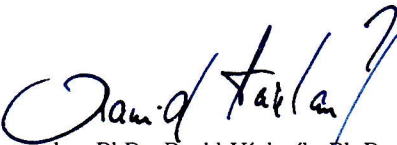
22. listopadu 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2018

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 16. prosince 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce MTh. Václavu Umlafovi, Ph.D. za cenné rady, které mi poskytoval během vedení této bakalářské práce. Také za vstřícnost a jeho čas, který věnoval konzultacím.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na krizi autority, výchovy a vzdělání v politických dílech Hany Arendtové. Autorka rozděluje tři základní lidské činnosti života (práce, zhotovování, jednání). V rámci těchto činností je popsáno původní pojetí politiky a zároveň současná politická krize, kterou autorka vidí jako odraz nesprávného výchovného modelu. Podle Hany Arendtové spočívá péče o duši v politickém jednání. Jan Patočka zprvu naopak vnímá péči o duši skrze vzdělání a výchovu, jak tomu bylo u Platóna. V závěru své tvorby se přiklání spíše k politické péči o duši, což znamená, že se názory Arendtové a Patočky v této oblasti staly totožnými.

Klíčová slova

Arendtová, Patočka, péče o duši, práce, zhotovování, jednání, autorita, výchova, tradice, polis

Annotation

This bachelor's thesis is focused on the crisis of authority and education in political works of Hannah Arendt. She offers specific division of the three basic human activities of life (labor, work and action). In these activities the original concept of politics and the current political crisis is described. She thought that the political crisis is a result of an incorrect education model. Arendt's opinion is that the care of the soul is a political action. On the contrary Jan Patočka perceived the care of the soul through education as well as Plato. During his life he studied and changed his mind and agreed with the political care of the soul. That means that the opinions of Arendt and Patočka have become identical.

Key words

Arendt, Patočka, care of the soul, labor, work, action, authority, education, tradition, polis

Obsah

Úvod.....	8
1 Pojem krize a její oblasti v díle Hany Arendtové.....	9
1.1 Římská triáda – autorita, tradice a náboženství	9
1.2 Krize autority	12
1.3 Krize výchovy	18
1.3.1 Odpovědnost za společný svět.....	18
1.3.2 Odpovědnost rodiny ve výchově	19
1.4 Krize vzdělání	22
2 Vita activa neboli O činném životě	25
2.1 Svoboda a nutnost	26
2.2 Práce	31
2.3 Zhotovování	33
2.4 Politické jednání.....	34
3 Péče o duši v dílech Jana Patočky.....	43
3.1 Platónova péče o duši.....	43
3.2 Platónův koncept výchovy	45
3.3 Patočkova péče o duši	48
4 Závěr.....	54
Seznam použité literatury.....	57

Úvod

Tato bakalářská práce bude teoretická a bude usilovat o ucelený výklad děl Hany Arendtové z perspektivy péče o duši u Platóna. V díle Jana Patočky bude rozebrán odkaz Hany Arendtové a její dopad na jeho tvorbu.

Celá práce se věnuje svobodnému lidskému jednání, které ve spojení se správně nastoleným politickým a vzdělávacím systémem, je nejlepší možnou péčí o duši. V dílech Hany Arendtové nenajdeme přesný popis, jak se o duši starat. Správná interpretace textu a jeho pochopení je v tomto případě klíčovým bodem. Problém politiky a krize vzdělání je v dnešní době často rozebíraným tématem. Není divu, že počátky péče o duši musíme hledat právě tam.

V první kapitole se budu zabírat krizí výchovy, vzdělání a s tím souvisejícím problémem konstituce společného světa a předání ho další generaci. Ve druhé kapitole se zaměřím na pojetí svobody a to, jakým způsobem je tvořena. Také budu porovnávat Aristotelovo a Platónovo pojetí. Třetí kapitola se bude zabývat Janem Patočkou a rozlišením dvou fází jeho tvorby. V závěru si budu klást za cíl vyjádřit svou pozici a názor.

Výchozí literaturou této práce budou stěžejní díla Hany Arendtové *Vita activa neboli O činném životě* a *Mezi minulostí a budoucností*. Z tvorby Jana Patočky to budou především *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Jako sekundární literatura poslouží práce komentující díla obou autorů či tvorba mého vedoucího bakalářské práce, doktora Václava Umlaufa, *Evropské cesty k vlastnímu já*.

1 Pojem krize a její oblasti v díle Hany Arendtové

Pojem krize, řecky *krisis*, vznikl z řeckého slovesa *krinó* a lze volně přeložit jako posuzování nebo rozhodování se mezi více možnostmi. Dnes tento termín užíváme především ve spojitosti s chybným, nežádaným či mimořádným stavem věcí a jevů. Sama Arendtová krizi shledává jako stav, který nás nutí zkoumat samotnou podstatu problému. Autorka upozorňuje na to, že krizi vyvolala především reformní pedagogika 19. a 20. století spolu s liberálním pojetím výchovy, jež postavilo zájmy a individualitu dítěte na vrchol.

Podle Hany Arendtové je jediné východisko z krizové situace, ve které jsme se ocitli, a to její přehodnocení a znovuobjevení společného světa. Abychom ho mohli předat další generaci, musíme mu nejdřív sami porozumět. „*Je významným příznakem krize, dokazujícím její hloubku a vážnost, že se rozšířila i do takových předpolitických oblastí, jako je výchova a vzdělání dětí.*“¹ Poukazuje na to, že je více než alarmující, že se krize rozšířila i do míst, jakými jsou například autorita, výchova a s tím bezprostředně související vzdělání.

1.1 Římská triáda – autorita, tradice a náboženství

Úcta k minulému a tradici byla specifická vlastnost starověké římské kultury. Na rozdíl od moderní společnosti, starověcí Římané chápali, že je potřeba vštěpovat nastupující generaci správného hodnoty. Oni sami neznali pojem tradice, a přesto byla základním kamenem jejich kultury a předávali ji s velkou pečlivostí svým potomkům. Mluvíme o takzvané

---

¹ARENDOVÁ, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. Politika a společnost. ISBN 80-859-5992-5., s. 87.

římské triádě: náboženství – tradice – autorita. Vypustíme-li jednu část, nezachrání se ani zbylé dvě. „*Síla této triády spočívá na svazující moci autoritativního počátku, k němuž byli lidé připoutáni tradicí „religiózních“ vazeb.*“² Harmonie triády je podmíněna vyvážeností všech tří složek.

Pro starověké kultury je úcta k minulosti velmi příznačná. Otáčení se zády k tradici je typickým znakem moderní společnosti. Zanevření na tradici je v pojetí krize pro Arendtovou klíčové. Tradice, z latinského *tradere*, znamená předávání kulturních vzorců chování z jedné generace na druhou. Vysvětluje, že minulost a tradici nelze chápat jako totéž. Ale právě díky ní jsme schopni být v kontaktu s tím, co již pominulo. Ztratíme-li vazbu s minulostí, upadneme do nevědomosti a ta vede k postupné zhoubě lidské existence. Dokud se nebude navazovat na tradice, bude oslaben vliv autority.

I autorita je založena na tom, co se odehrávalo v minulosti. Termín autorita pochází z latinského slovesa *augere*, což znamená zvětšovat, rozmnožovat. V přeneseném významu *augere* chápeme jako podpořit či posílit. Pojem autorita se obecně chápe jako moc tvořit rozhodnutí a prosazovat jejich dodržování. V minulosti tvořila autorita neotřesitelný základ stálosti a trvání světa. „*Doufat, že autoritu a náboženství lze ochránit bez tradice, bylo omylem Hobbesovým a dalších politických teoretiků 17. století. A bylo konečně omylem humanistů domnívat se, že lze zůstat uvnitř neporušené tradice západní civilizace bez náboženství a autority.*“³ Jak jsem uvedla výše, není možné udržet sílu triády, je-li jeden prvek odstraněn.

---

² ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 115.

³ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 117.

Posledním pilířem římské triády je náboženství. Nejdůležitější moment pro Římany nemohlo být nic jiného, než samotné založení Říma. Všichni Římané se odkazovali v průběhu svého života ke dni založení jako momentu, který určuje jejich hodnoty. „*Na rozdíl od Řeků, u kterých zbožnost závisela na bezprostředně zjevované přítomnosti bohů, náboženství římské, religio, znamená doslova re-ligare: být vázán k dřívějšímu, mít závazek vůči nezměrné, takřka nadlidské, a tudíž vždy legendární námaze...*“⁴ Odsud pramení specifický vztah Římanů k minulosti a tradici.

S podlomením jakéhokoliv bodu v triádě se nedá správně konstituovat společný svět a jeho smysl, který bychom měli *nově přichozím* předat. Krize se dostává do politické oblasti, protože nemáme žádnou autoritu, na kterou bychom se mohli při předávání společného světa odvolat. Rodiče se pohybují ve světě jako naprosto dezorientovaní a zmatení. Ti, kteří nejsou schopni se zorientovat a přebrat zodpovědnost, nemají co předat svým potomkům.

Abychom byli schopni správně pochopit římskou triádu, je třeba si shrnout její body. Nejdůležitějším a prvním bodem je zakládající událost, počátek. Veškeré jednání je posuzováno vzhledem k zakládajícímu činu, což tvoří tradici. Zároveň z něj vyplývá autorita, kterou v Římě ztělesňoval senát. Pomocí *religio* se s počátkem spojujeme nikoliv v náboženském vztahu, ale v politickém činu zakládající události. Moderní společnost nemá počátek, od kterého by cíleně odvozovala smysl přítomnosti, což zapříčinilo ztrátu přirozené autority ve veřejné i soukromé oblasti.

---

⁴ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 112.

1.2 Krize autority

V minulosti byla autorita základním pojmem nejen ve veřejné oblasti, ale i v té soukromé. Pro moderní svět je charakteristická ztráta původní podoby římské politické autority a její nahrazení autoritou, která vznikla v novověku na základech neúspěšných revolucí. Všechny pokusy o obnovení existence římské triády byly podle Arendtové marné. Evropské snahy o revoluce skončily vždy restaurací nebo tyranií.⁵ Historicky úspěšnou revolucí byla podle autorky pouze americká, přestože ani ona se neobešla zcela bez násilí. Liberální moderna vytvořila prostor, ve kterém autorita nemá své místo. Z hlediska péče o duši je neexistence autority zásadním problémem. Arendtová krizi autority vnímá jako nejzávažnější problém moderní společnosti. Jediný možný způsob, jak zachránit ztrátu autority je skrze výchovu a vzdělávání dětí. V těchto oblastech se autorita vždy vnímala jako něco samozřejmého.

Přestože se autorita zakládá na poslušnosti a úctě, není formou násilí. Moc a násilí jsou dvě odlišné věci, mezi kterými se objevuje velmi tenká hranice. Moc, na rozdíl od násilí, je legitimizovaná. I to je důvod, proč moc založená na násilí nikdy nemůže mít dlouhodobého trvání. Přirozená autorita je pravým opakem donucování pomocí síly. Sama o sobě znamená něco tak silného, že není potřeba používat donucovacích prostředků. Pojetí autority v sobě nese platónský původ. „*Když Platón začal uvažovat o tom, jak zavést autoritu do jednání o veřejných věcech v polis, uvědomoval si, že hledá alternativu jak k obvyklému řeckému způsobu, jímž se postupovalo ve vnitřních záležitostech, tj. k přesvědčování (PEITHEIN), tak i k obvyklému způsobu řešení věcí vnějších, tj. k moci*

---

⁵ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 128.

a násilí (BIA). “⁶ V řeckých dějinách nenacházíme nic, co by dokazovalo vládu v řecké polis, která by byla založená na autoritě. Athénská demokracie byla založena na přímé účasti občanů na občanských sněmech. Později nastoupila k moci tyranie v čele s tyranem, který zakazoval angažovanost poddaných na politice. Tím byla zničena veřejná sféra a zároveň občanům odebrána veškerá politická zdatnost. Ani v athénské demokracii, ani v tyranii není místo pro autoritu. Protože neexistovala žádná politická zkušenost, o kterou by se mohl Platón opřít při hledání autoritativního typu vlády, inspiroval se příklady ze sféry soukromé. V řeckých domácnostech vládl otec jako despota. Ten měl neomezenou moc jak nad členy domácnosti, tak nad otroky. Despotismus nepatří do politického prostoru, protože ho ze své podstaty ruší a popírá svobodu občanů. Model rodiny ovšem despotismus vyžaduje. Rodina sleduje své soukromé zájmy a řídí ji jediné – zajistit přežití dětí.

Po Sókratově soudu a jeho následné smrti si Platón uvědomil, že demokracie v polis nefunguje tak, jak by měla, protože rozhodují všichni svobodní občané. Vytvořil proto pedagogický model, který byl snahou o stabilizaci polis. V politické oblasti získali v jeho utopickém projektu autoritu strážci, kteří nátlak a vnější autoritu vykonávali pomocí jejich intelektuální nadřazenosti nad ostatními. Ti byli zbaveni rozhodujících pravomocí, protože nový koncept autority se opíral pouze o intelekt. Moderní autorita funguje na stejném principu, opírá se o vědění a vzdělání, nikoli o moudrost. Moudrým ovšem může být stejně tak učitel jako tesař. Sókrates si to velmi dobře uvědomoval, protože se nebránil dialogu s žádným člověkem. Arendtová však upozorňuje na to, že Platón

---

⁶ ARENDOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 88.

vytvořil problematickou autoritu postavenou na vzdělání člověka, nikoli na jeho moudrosti, z čehož vyplývá, že tesař nikdy moudrým být nemůže.

Platón i Aristotelés se snažili do polis zavést něco příbuzného autoritě, i když každý zcela odlišným způsobem. Platón si uvědomoval, že autorita vyžaduje poslušnost, při které bude zachována svoboda lidí. Poslušnost přisoudil zákonům. Tyto zákony jsou onou autoritou, která by měla vládnout celé politické sféře. Nakonec ale měly spíše despoticou povahu než autoritativní.

V *Ústavě* Platón vybudoval utopický projekt, kde se konceptu autority přiblížil nejvíce. Vládu připisuje rozumu, který budou zosobňovat sami filosofové. „*Filosof vyhláší požadavek vládnout ne tak kvůli polis a politice, spíše kvůli filosofii a bezpečí filosofa.*“⁷ Tento požadavek souvisí nejen se zakotvením autority v rozumu, ale také s potřebou ochránit filosofii a filosofy. Po Sókratově soudu nebylo možné spoléhat se ani na argumentaci, ani na rozum. Obtížnost vládnutí rozumu shledává v tom, že se mu podrobují příliš málo lidí. Proto hledá legitimní donucovací princip, který je daný v rámci platónské pedagogiky, ve vzorech již existujících vztahů, zejména těch rodinných. Tyto donucovací principy byly zahrnuty do výchovných mýtů, které byly základním stavebním kamenem ve výchově strážců. Nejznámějším výchovným mýtem je Platónův mýtus o jeskyni. Důvěra v tento typ autority je založena buď na odborné znalosti, nebo na odlišných kategoriích bytostí, z kterých jasně vyplývá vztah vládce – ovládaný. Donucovací síla filosofa ale nemá kořeny přímo v jeho osobě, ale v idejích, které je schopen nazírat. „*V podobnosti jeskyně v Ústavě se nebe idejí klene nad jeskyní lidské existence, a tudíž se může stát jejím*

---

⁷ ARENDOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 100.

*měřítkem. ... Ideje se stávají měřítky až poté, co filosof opustil jasné nebe idejí a vrátil se do temné jeskyně lidské existence.*⁸ Ideje se stávají měřítky chování. Platón si uvědomoval, že nenásilné přesvědčování občanů v polis nefunguje. Zároveň věděl, že nastolit tyranskou vládu je popřením autority. Díky své nauce o idejích nadobro vnesl do politiky model vyrábění. Hlavní ideou ustanovil ideu spravedlnosti, která řídila chod polis a zároveň byla cílem správného vládnutí. Zde se nachází hlavní problém. V politice bychom neměli znát cíle a výsledky předem, politické jednání by mělo být otevřeným a svobodným, ale nikoliv modelem vyrábění s ideou definitivního stavu věcí. Platón si při výkladu idejí jako měřítek pomáhá analogií, která se týká všech druhů umění a řemeslné výroby. Řemeslník se při zhotovování děl řídí také vzory – stejně tak se řídí filosof idejemi, které se mohou stát měřítky úspěchu, nebo selhání. Tato analogie mimo jiné vnáší do politické oblasti odbornost, která se připisuje vládci. Vládce se stává způsobilým vládnout svému lidu, stejně tak jako lékař je oprávněný léčit nemocné. Platónova vlastní analogie ale obsahuje prvky násilí. Všude tam, kde se objevuje řemeslná výroba, se nutně objevuje i násilí. Podle Arendtové se Platón až nebezpečně přiklání k tyranské formě vlády. To především v místech, kde popisuje, jak se má správně zakládat nové společnosti. Zakládání lze totiž brát jako zhotovování. Abychom to vyjádřili Platónovou analogií – při zhotovování nového společnosti lze postupovat stejně, jak postupuje řemeslník při tvoření nového výrobku – je nutné dělat kroky správně podle daného postupu, techné. *„Vznik lidských výtvorů s sebou vždy nese určité násilí proti přírodě: abychom získali dřevo, musíme porazit strom; abychom z něho vytvořili stůl, musíme i materiál dřeva silou upravit.*⁹ Aby donutil

---

⁸ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 102.

⁹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 104.

k poslušnosti i ty, kteří se nepoddávali síle rozumu, tak závěr *Ústavy* doplnil o mýtus o onom světě s odměnami a tresty.

Aristotelés se snažil autoritu zavést do polis pomocí přirozeného rozdělení lidí na mladší a starší. Tento argument se neukázal jako příliš dobrý, protože vztah mezi mladšími a staršími je výchovný. Vládcí by se v podstatě stali vychovateli a těm by se začalo vytýkat, že chtějí vládnout. V politice se ale setkáváme s lidmi, kteří již vychovaní jsou. Platón i Aristotelés zakládali pojem autority na vzorech z nepolitické oblasti. Hlavním problémem pro řecké filosofy při vytváření konceptu autority se stal fakt, že v řeckém politickém životě neexistovalo vědomí autority založené na bezprostřední politické zkušenosti.

Římané na rozdíl od Řeků vnímali založení nového politického útvaru jako počátek jejich historie. „*Od počátku republiky a vlastně až do konce císařství existuje v jádře římské politiky přesvědčení o posvátnosti fundace, v tom smyslu, že co bylo jednou založeno, zavazuje všechny budoucí generace.*“¹⁰ Ona posvátnost fundace je důležitým rysem římské společnosti. Principem Říma byla triáda autorita – tradice – náboženství. Autorita v Římě připadala senátu. Tato rada starších vystupovala jako ochránce mravů a starých zvyků. Jejich autorita byla silně zakořeněna v minulosti a na veškerou činnost, která byla v polis konána nebo souzena, se pohlíželo z hlediska zakladatelského momentu. Souhlasí-li požadovaná změna o životě v obci s duchem autoritativního počátku, může být odsouhlasena. Přestože veškerá politická moc byla v rukách svobodných občanů, kteří se scházeli na agoře, rady, které byly senátem vynášeny, se opíraly o jeho nezpochybnitelnou autoritu. Nebylo potřeba násilných donucovacích prostředků k tomu, aby mu lidé v obci naslouchali. Přestože

---

¹⁰ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 111.

oslavujeme státní svátky, které připomínají významné dny naší historie, žádná moderní společnost nemá událost, která by ji zakládala, stmelovala a určovala její směřování. V Římě onou událostí nemohlo být samozřejmě nic jiného, než samotné založení města.

Dnešní krizi autority lze vidět na událostech nedávné doby. V roce 2014 se v rámci oslav 25. výročí Sametové revoluce na Albertově odhalovala nová pamětní deska, která připomíná, odkud vyšel pochod studentů na Národní třídu. Tuto desku odhaloval prezident Miloš Zeman. Při jeho vystoupení se mezi příchozími začalo ozývat pískání, skandování a na prezidenta dav začal házet vajíčka. Studenti pojali oslavy 17. listopadu, dne boje za svobodu a demokracii, jako protest proti stávající hlavě státu. Svou nespokojenost a neochotu uctívat ji vyjadřovali výše uvedeným způsobem. Bez ohledu na to, k jakým se hlásíme politickým názorům, bylo Zemanovo jednání z hlediska římské triády správné. Přijel připomenout smysl události, která se odehrála v roce 1989. V jeho jednání je vidět uctívání památky, minulosti a tradice. Přijel připomenout zakládající událost našich moderních dějin. Zneuctění jeho proslovu dokazuje prohlubující se krizi autority. Na tomto příkladu je možné vidět zhroucení trojúhelníku autorita – náboženství – tradice.

Autorita je nejdůležitější a nejodolnější složkou z triády klasické římské společnosti – autorita, náboženství a tradice. Důsledkem tvrdých kritik náboženských nauk, které probíhaly v průběhu 17. a 18. století, existuje nedůvěra k náboženstvím a jakékoli formě autority, která je vždy viděna jako forma nátlaku. To je typický rys novověkého světa. Rozdíl mezi námi a starověkými kulturami je skryt právě ve ztrátě náboženských pravd a nenávaznosti na tradice. Krize výchovy a vzdělání je podle Arendtové odrazem ztráty autority a tradice ve světě. Je to obecná krize celé

společnosti. Hlavním problémem je zde problém natality – neúcta k nastupující generaci.

1.3 Krize výchovy

Hana Arendtová začíná knihu *Mezi minulostí a budoucností* citací, která mě nejen zaujala, ale jak ona sama uvádí, přesně vystihuje moderní společnost: „*Notre héritage n'est précédé d'aucun testament („naše dědictví nám nebylo odkázáno žádnou závětí“)*...“¹¹ Na rozdíl od římské společnosti nemá moderní západní společnost žádný mezník, ke kterému by se mohla vracet. Tento bod nula, ve kterém římská triáda funguje, by určil hodnoty, za kterými by se společnost obracela a odkazovala se na ně. V dnešním světě existuje nepřeborné množství možností, ale žádné nejsou objektivně stanovené. Lidé nemají určenou žádnou cestu, po které by se měli vydat. Stále se prohlubující propast mezi nimi a tradičními hodnotami nenapomáhá tomu, že by se přibližovali převzetí odpovědnosti za sebe i své potomky.

1.3.1 Odpovědnost za společný svět

Počátky krize ve výchově pramení právě z nepředávání smyslu společného světa těm, kteří to potřebují. „*Výchova je ten bod, v němž se rozhodujeme, zda milujeme svět tak, abychom za něj převzali odpovědnost a chránili ho před zkázou, jež by se stala nevyhnutelnou, kdyby nebylo obnovy, kdyby nebylo nových a mladých.*“¹² Nepředáváme nic hmotného, předáváme smysl společného světa, ne svět samotný. Ovšem neznalost smyslu společného světa je příznačnou charakteristikou rodičů.

---

¹¹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 7.

¹² ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 171.

„*Probuzeným je svět jeden a společný, avšak každý ze spících se obrací k vlastnímu.*“¹³ Zákon v obci je pro všechny společný. Za probuzené zde považujeme svobodné občany, kteří umí artikulovat to, co je společné. Je nutné umět poznat moudrého a následovat ho. Ti ostatní, spící, sledují pouze své zájmy. Nechápu podstatu předávání a společného světa, nevidí smysl a hledí si pouze svých soukromých zájmů. Jediné, co svým dětem jsou schopni předat je informace o tom, že na hodnoty, které chtějí vyznávat, si musejí v průběhu svého života nalézt. Tím se zbavují odpovědnosti a nabývají dojmu, že udělali všechno, co bylo v jejich silách. Ovšem nechápe-li rodič okolní svět, nechápe ani své dítě a především neví, jak ho vychovávat.

1.3.2 Odpovědnost rodiny ve výchově

Výchova je pro Arendtovou nejzákladnější a nejnutnější činnost, která se ve společnosti objevuje. Ve svém díle, které vznikalo v šedesátých letech minulého století, mluví ve spojitosti s krizí výchovy především o Spojených státech. V dnešní době bychom mohli s jistotou říct, že se krize postupně přesouvá přes oceán do Evropy.

Pro správné pojetí rodiny je nutné vymezit hranice soukromé a veřejné sféry. Rodina spadá do sféry soukromé, přestože se v dnešní době oblasti mírně překrývají. Rodinné vztahy řídí nutnost, protože každá rodina se stará o přežití vlastní generace. Z toho důvodu musí v rodině vystupovat jeden člen jako autorita, tyran, který se musí postarat o dítě, které ještě není svéprávné a musí být ochráněno. Dítě potřebuje prožívat svou první socializaci v úzkém kruhu svých příbuzných, kteří o něj budou pečovat, jak nejlépe umí. V rámci rodiny nevládne demokracie, ale je uplatňován

---

¹³ DIESL-KRANZ B89: in KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Dělský potápěč k Hérakleitově řeči: pro ty, kdo se potápějí až do krajnosti*. Praha: Herrmann&synové, 2006. ISBN 80-870-5400-8., s. 200

despotismus, který je řízený pudem sebezáchovy. Druhým krokem, skrze který se dítě dostává do veřejné sféry, je škola. Ta má autoritu propůjčenou od rodiny, která nemůže plnit vzdělávací funkci v takovém rozsahu. Druhý pilíř, na kterém je autorita školy postavena, je veřejná oblast. Škola vychovává budoucí občany v souladu s nastolenou ideologií a připravuje plnohodnotné občany.

Jedna z nejzásadnějších funkcí rodiny je výchovná. „*V současných životních podmínkách plní rodina tyto funkce: biologicko-erotickou (reprodukční), ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovnou.*“¹⁴

Historicky nejstarší funkcí je funkce reprodukční. Hlavním cílem rodičů je postarat se o své děti. Přežití dítěte je nejzákladnějším úkolem. A právě v tom nacházíme původní biologickou funkci rodiny – reprodukce života a zajištění nastupující generace. Rodina musí vytvářet ekonomické podmínky shodující se s přežitím dětí. Ekonomická funkce rodiny znamená, že rodiče musí být způsobilí své potomky zajistit. Nejsou-li toho schopni, stát sociálně slabým rodinám vypomáhá například daňovými úlevami, přídavky na děti nebo stipendii. Emocionální funkce je všem důvěrně známá. Největší citová pouta vznikají právě uvnitř rodin. Je úzce spojena s funkcí výchovnou. Ta si klade za cíl předat dítěti smysl společného světa. Podle Arendtové je toto předání posledním cílem jak rodiny, tak školy. V rámci rodiny je dítěti předáván jeho rodiči, kteří v něm žijí a měli by ho udržovat. Krize moderní společnosti nastává v tom, že společný svět nebudují, tudíž ho nemohou předat. Aktivita občanů je velmi nízká, tudíž jeho smysl není nikde vidět a nelze ho předat ani rodiči, ani ve vzdělávacích institucích učitelů.

---

¹⁴ GRECMANOVÁ, Helena. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 1998. Edukace (Hanex). ISBN 80-857-8324-X., s. 11.

Podle Arendtové se v současné době hlavním problémem zdá být postupně rozšiřující se model liberální výchovy. Přestože souhlasí s tím, že dítě musí být v určité míře svobodné, aby se z něj stal jednoho dne svobodný občan, nabyla Arendtová pocitu, že v rámci liberální výchovy nemá svoboda dětí žádné meze. Podle autorky je výchova ke svobodě správná, protože právě a jedině tak se z dítěte stane svobodný občan, ale bezbřehou svobodu dětí nepovažuje za vhodnou. Rodiče takto vychovávaných dětí přišli o společný svět, který proto nemohou předat svým potomkům. Namísto předávání smyslu společného světa dětem poskytli neomezenou svobodu. Hlavní problém se podle ní nachází v rozpadu společného světa, který je důsledkem rozpadu klasické triády autorita – tradice – náboženství. „*Nadměrně shovívavá výchova vychází sice z akceptování dětských potřeb a zájmů, ale rovněž je charakteristická nízkými požadavky na dítě, jeho slabou kontrolou a častým odměňováním dítěte.*“¹⁵ Rodiče na své potomky kladou velmi malé nebo žádné nároky, které by utvářely jejich charakter. Liberální výchova je pro děti matoucí, příliš volná a svobodná. Není vyžadována žádná disciplína ani zodpovědnost za vlastní chování. Mezi hlavní dopady se řadí nesamostatnost a konflikt s autoritami. To se projevuje nejen ve vztahu rodič – dítě, ale i učitel – žák. Rodiče se s dítětem snaží budovat přátelský vztah, ve kterém zpravidla získává navrch dítě. „*Liberální výchova vede k ovládnutí rodičů dětmi.*“¹⁶ Ztráta víry v autoritu jde samozřejmě ruku v ruce s krizí ve výchově a zapomněním uctívání tradic.

---

¹⁵ GRECMANOVÁ, Helena., pozn. 14, s. 13 – 14.

¹⁶ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 14.

1.4 Krize vzdělání

Krize výchovy a vzdělání bude budit vážný zájem v každé době, protože se jedná o nejzákladnější činnosti, které ve společnosti můžeme nalézt. Výchova je elementární ve vývoji dítěte – dítě se nachází v cizím světě, který mu není vlastní a zároveň se jeho bytost teprve utváří. Ve výchově rodiče mají odpovědnost jak za život dítěte, tak za předání světa. Abychom dítě byli schopni ochránit, jeho tradiční místo je v soukromé sféře – v rodině. Dítě se pohybuje v bezpečném domově, kde je chráněno před okolním světem. Poprvé se ve světě doopravdy nachází ve škole. Ta je můstkem mezi sférou soukromou a veřejnou. Pokud je dítě ve škole, učitelé za něj přebírají odpovědnost. „...*nejde o odpovědnost za zdárný růst, spíše o to, co obvykle nazýváme svobodný rozvoj povahových vlastností a nadání. To je z obecného, zásadního hlediska jedinečnost, jíž se každá lidská bytost liší od druhých, to je ona vlastnost, díky níž není člověk ve světě jen cizincem, ale něčím, co tu dosud nebylo.*“¹⁷ Odpovědnost rodičů a učitelů se v každém případě liší. Úlohou rodiny je dítě vychovat a připravit na příchod do školy. Tam, kde končí pravomoci rodiny, nastupuje škola, která má dítě vzdělat a přichystat na vstup do světa dospělých. Problémem poslední doby se stává to, že do školy přichází nevychované děti. Učitelé musí suplovat rodiče, což znamená, že už nenachází prostor ke vzdělání, které je jejich primárním úkolem. Triáda se hroubí v důsledku vpádu privátních zájmů do škol.

Vzdělání se pohybuje v oblasti veřejné. Vzdělávací instituce zajišťují funkční přechod dítěte od rodiny a následné uplatnění se ve společnosti. V rámci nich probíhá sekundární socializace. Dítě je vytrženo z rodiny, ve které funguje čistě autoritativní model a objevuje se ve společnosti

---

¹⁷ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 165.

neznámých lidí. Školám autoritu propůjčují rodiny, které nemohou plnit vzdělávací funkci v rozsahu, ve kterém ji plní škola. Zároveň ale i stát, který očekává, že ze škol odcházejí občané, kteří budou sdílet hodnoty republiky a stávající ideologie, což zajistí přežití ve státě a stabilní společnost. Školy by měly dítě připravovat a usnadňovat mu přechod ze soukromé sféry do sféry veřejné, ale vzdělávání v žádném případě nepatří do politiky. „*Výchova v politice žádnou roli hrát nemůže, v politice máme vždy co činit s těmi, kdo vychováni a vzděláni již jsou.*“¹⁸ V politice jednají svobodní lidé a výsledky jednání by neměly být předem známé. To porušil Platón se svou naukou o idejích, kdy ustanovil ideu spravedlnosti jako normu a cíl politického jednání.

Arendtová vymezila tři základní předpoklady, díky kterým se vzdělávání dětí ocitlo v krizi. Mezi první řadí fakt, že se na zřetel berou pouze dětské skupiny a ne jednotlivci. Autorita v těchto skupinách připadá na děti samotné a dospělí vystupují pouze jako poradci. Možnost dítěte stát se jednotlivcem a prosadit svůj názor je takřka nemožná, protože by se muselo postavit tváří v tvář celé skupině dětí. Vládou-li si děti samy, přibližují se spíše tyranské formě vlády. Jsou tedy vydány napospas tyranii vlastní skupiny, protože vztahy s dospělými jsou narušeny a přetrhány. Druhým předpokladem je problém vyučování. Pod vlivem moderní psychologie se pedagogika stala vědou o vyučování. Budoucí učitel se ocitá v pozici, kdy se na univerzitě učí o tom, jak má učit a nikoliv to, co má učit. Podle Arendtové se přestalo dbát na to, aby byli učitelé vzděláni ve svém oboru, což znamená, že jejich odborné znalosti nejsou o mnoho vyšší než znalosti žáků. Autorita učitele vždy pramenila z jeho schopností a zkušeností, které převyšovaly znalosti žáků. Tím se zhroutil

---

¹⁸ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 156.

i nejuznávanější zdroj autority učitele. Moderní náhrada pasivního učení činností hrou, což Arendtová demonstruje na příkladu vyučování cizího jazyka: „...*dítě se má učit tím, že mluví tj. že danou věc koná, a nikoli studiem gramatiky a skladby; jinými slovy, mělo by se učit tak, jako se mateřštině učí batole, tj. jakoby hrou a v neporušené kontinuitě pouhé existence.*“¹⁹, vědomě udržuje děti na infantilní úrovni. Dítě by se mělo naučit pracovat a pasivně přijímat informace, nejen si hrát, protože pouze tak bude připraveno na přechod do světa dospělých.

Liberální výchovou trpí dítě i jeho ctižádost. Již nemá touhu stát se co nejdříve dospělým, naopak je podporováno v tom, aby zůstalo co nejdéle dítětem. Dnešní generace vyrůstá na pomezí dvou krizí. Krize výchovy a vzdělání, která je odrazem nejasně definovaného smyslu společného světa. Ztráta klasické římské triády zapříčinila krizi i v ostatních oblastech života, kterými je například vzdělání a výše uvedená rodina. Více než příznačný se nyní zdá být citát o závěti, jež cituji na počátku předchozí kapitoly, kterou nám minulá generace nezanechala.

---

¹⁹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 161.

2 Vita activa neboli O činném životě

Pojem *vita activa* je označením pro lidský činný život a mimo jiné ho Arendtová používá i jako souhrnné pojmenování následujících tří lidských činností – práce, zhotovování a jednání ve smyslu politické aktivity svobodného občana. Práce je bezprostředně navázána na biologický život člověka. Základní podmínkou zhotovování je odkázanost člověka na předmětnosti a objektivitu. Díky němu produkuje člověk umělý svět věcí. Jednání označuje Arendtová za nejvyšší a nejctnostnější činnost. Ta stojí na základech plurality, tedy faktu, že na světě není člověk sám. Pro účely mé bakalářské práce bude jednání vždy definováno jako politická činnost svobodného člověka mezi jinými lidmi na veřejném místě. Jednání bylo pro Řeky nejvýznamnější činností, v rámci které svobodně vystupovali – zde a nyní – na veřejném prostranství mezi sobě rovnými, kterým mohli dokázat, že i přes jejich rovnost jsou přece jen někým lepším. Všechny tři činnosti jsou spojeny s natalitou, protože díky nim člověk dokáže vytvářet podmínky života, ve kterých budou nastupující generace žít. *Condition humaine* – lidská podmíněnost – zahrnuje podmínky, na základě kterých je lidem dán život za zemi, ale i ty, které si vytvořil sám člověk.

Termín *vita activa* se objevuje ve středověku jako latinský překlad Aristotelova *bíos politikós*. Zatímco *vita activa* obsahuje tři základní lidské oblasti – práci, zhotovování a jednání, Aristotelův *bíos politikós* výslovně obsahuje pouze jednání. V Aristotelově době nelze práci a zhotovování řadit do života svobodného muže, protože je to činnost spojená se základními životními nutnostmi. Se zánikem antické polis ztratil pojem *vita activa* svůj politický význam a v té době začal platit jako označení všech tří oblastí. To neznamenalo, že se práce a zhotovování

staly rovnými partnery politického života, spíše naopak jednání pokleslo na úroveň činností, které byly pro život nezbytně nutné. To znamená, že z Aristotelových tří způsobů života zbyl jen třetí – *vita contemplativa*, *bíos theoretikos*. Práce a zhotovování spadají do sféry soukromého života, domácností. Naopak politické jednání je veřejné a je to jediná činnost, která je právem řazena do oblasti politického života.

2.1 Svoboda a nutnost

Rozdělování na soukromou a veřejnou sféru života je typickým rysem antiky. Toto dělení odpovídá hranici mezi domácností a politickým životem v polis. Každý občan polis se pohyboval v obou oblastech, ale striktně je od sebe odděloval. Toto přísné rozdělení tvoří podle Arendtové základ celého politického myšlení antiky. Domácnosti se definovaly především tím, že život v nich byl řízen životními potřebami a jejich přirozeným zájmem bylo zachování rodu. „*Přirozený pospolitý život v domácnosti měl proto svůj původ v nutnosti a nutnost vládla všem činnostem, jež spadaly do této oblasti.*“²⁰ V polis naopak nepanovala nutnost, ale svoboda. Politický život i jednání se projevuje pouze ve veřejné sféře, protože jejich základní podmínkou je přítomnost dalších lidí.

Vztah mezi těmito oblastmi lze popsat zhruba následovně. Aby bylo možné mít svobodnou polis, je třeba mít pod kontrolou životní nutnosti v rodině. Politickému životu se člověk může věnovat pouze, má-li zajištěné práce související s životními nutnostmi. Rodina je nezbytným pilířem pro vznik polis. Svoboda je v očích antických filosofů úzce spjata s polis a s veřejným prostorem. Despotismus a násilí do politického života

---

²⁰ ARENDOVÁ, Hannah. *Vita activa neboli O činném životě*. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-413-8., s. 43.

nepatří, ale je to jediná možnost, jak zvítězit nad nutností. To znamená, že násilí a nátlak je oprávněně situován do soukromé sféry, ve které otroci, ženy a děti vytvářeli podmínky, aby hlava rodiny mohla vstoupit do veřejného politického života. Díky násilí jsou svobodní občané schopni vyhrávat nad nutností, která je překážkou k získání svobody jejich existence.

Další rozdíl mezi domácnostmi a polis nacházíme v principu nerovnosti. Řecké rodiny byly na onom principu založeny. Polis byla tvořena pouze ze sobě rovných, nikdo v ní nebyl ovládající, nebo ovládaný. „*Svobodná existence příslušníka polis spočívala v tom, že neporoučel jiným a zároveň byl sám svobodný od tlaku nutnosti a neměl žádného pána, který by mu poroučel.*“²¹ Fakt, že vás nikdo neovládá a zároveň neovládáte nikoho vy, vás činí svobodným. V polis se objevovali pouze sobě rovní, ale to předpokládá i existenci „nerovných“. V antice svoboda znamenala být svobodný od sobě nerovných a možnost pohybovat se v polis, do které „ti druzí“ nemají přístup.

Do soukromé a veřejné oblasti Arendtová vkládá základní lidské činnosti. Veřejná sféra je jednoznačně místem jednání, v němž není místo pro práci, která je založená na ekonomické nutnosti. „*Lidé jsou svobodni - na rozdíl od pouhé dispozice ke svobodě - pokud jednají; předtím ani potom svobodni nejsou. Neboť být svoboden a jednat je totéž.*“²² Stejně jako umělec potřebuje publikum, jednající člověk potřebuje veřejný prostor, který mu poskytovala polis. „*Veřejný prostor byl vyhrazen právě těm nepřůměrným, každému v něm byla dána možnost ukázat, čím vyniká nad průměrem.*“²³ Díky veřejnému vystupování v polis se mohli lidé stát

---

²¹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 44 – 45.

²² ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 137.

²³ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 56.

výjimečnými a projevovat svou znamenitost. Pouze to, co bylo prezentováno veřejně a sobě rovným, mohlo znamenitosti dosáhnout. „*Člověk je bytost, které je dáno jednat.*“²⁴ Vnitřním smyslem politiky je jednání. Abychom byli schopni jednat, musíme být svobodnými jedinci, kteří jsou s to podílet se na veřejném životě. „*Svoboda a politika spadají vjedno a patří k sobě jako dvě strany téže mince.*“²⁵ Musíme mít politicky garantovanou veřejnou oblast, v Řecku jí byla polis, kde se můžeme svobodně projevovat.

Ve středověku soukromou sféru představoval běžný světský život. Jejím protikladem byl veřejný život, který byl přísně náboženský. Podle Arendtové se až v novověku smazaly hranice mezi politickým a soukromým životem, což z politiky vytvořilo pouhou funkci společnosti. Je ovšem pravdou, že již u Platóna a Aristotela si můžeme všimnout splývání obou sfér. Především Platón využívá příkladů ze soukromé sféry pro veřejné věci v polis. Oba předpokládají, že počátek polis souvisí s životními nutnostmi, stejně tak jako v domácnosti, ale její cíl přesahuje onu nutnost a vztahuje se ke *správnému a dobrému životu*. Tak se v Aristotelově nauce nazývá život v polis, který má vyšší určení, než ten, který je řízen nutností. Je to stav, při kterém je potřeba přemoci životní biologické nutnosti.

Ve starověkém Řecku se striktně dělila soukromá a veřejná oblast. Dokonalým příkladem je Sókratův život. Ačkoliv jeho politický život je zmapován do posledního detailu, o Sókratově soukromém životě, zda měl, nebo neměl otroky či byl doopravdy ženatý s Xantippou, nevíme nic. Máme pouze ničím nepodložené příběhy o tom, jakou manželkou

---

²⁴ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 131.

²⁵ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 133.

Xantippa mohla být. V moderní společnosti vedle veřejné a soukromé oblasti existuje ještě oblast intimní. Protože se z politiky stalo řemeslo, a to spadá do soukromé oblasti, víme o politicích nepřeborné množství informací, výši jejich platu počínaje až po počet manželek konče. I přes výše uvedené se politika stále pohybuje ve veřejné oblasti, protože právě politické jednání je otevřenou scénou. Stejně jako hudebníci a herci potřebují obecenstvo, „*potřebují přítomnost druhých lidí, před něž by mohli předstoupit ti, kdo jednají.*“²⁶

Splýváním veřejného a soukromého života začala vznikat společnost. Činnosti vlastní soukromé sféře začaly pronikat do veřejného života.²⁷ V novověku se ze soukromé oblasti stalo místo, kde si odpočineme před veřejnými záležitostmi. Tento prostor je prostorem naší intimity, ve kterém jsme chráněni před veřejným životem. Řecké pojetí soukromého života intimitu nezahrnuje, protože člověk, který se pohyboval pouze v soukromé oblasti, nebyl brán tak úplně za člověka, ale spíše za exemplář rodu.²⁸ Novověká společnost dala namísto jednání přednost chování, které bylo následně nahrazeno byrokracií.

Pokles veřejné sféry zapříčinil ohrožení soukromého života. Nepřítomnost druhých lidí je typickým znakem pro privátní sféru. „*Cokoli soukromý člověk činí nebo připouští, zůstává bez významu, nemá to žádné důsledky a týká se to pouze jeho, a jinak nikoho.*“²⁹ Člověk moderního věku byl těchto možností zbaven, což vedlo k masovému fenoménu moderní společnosti – opuštěnosti. Masová společnost podle Arendtové postupně ničí jak veřejnou sféru, tak i tu soukromou. Lidé jsou zbaveni svého

---

²⁶ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 138.

²⁷ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 51.

²⁸ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 61.

²⁹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 76.

bezpečného domova, ve kterém se mohli schovat před zraky ostatních. Autorka problém spojuje se soukromým vlastnictvím a jeho ztotožněním s majetkem novověku.

Soukromé vlastnictví souvisí se soukromou sférou, přesto hraje bezprostřední roli v politickém životě: „...*nejen vlastnictví, ale také majetek a bohatství historicky vždy hrály v politické oblasti větší roli než jakákoli jiná pouze soukromá záležitost či jakýkoli jiný pouze soukromý zájem.*“³⁰ Právě to dlouhá léta fungovalo jako vstupenka do politického prostoru. Arendtová soukromé vlastnictví chápe jako něco, co nepatří do veřejné sféry. Je to nástroj k udržení si dědičného místa ve světě. V antickém Řecku vlastnictví bylo více než jen bydlištěm: „*Soukromé vlastnictví poskytovalo místo, na němž se mohlo odehrávat to, co bylo ve své podstatě skryté, a jeho nedotknutelnost proto byla nejužším způsobem spojena s posvátností zrození a smrti.*“³¹ Novověké pojetí soukromého vlastnictví s sebou nese hrozbu odstraňování veřejného prostoru a rozdělení prostoru na privátní a neprivátní sféru. Zajištění potřeb souvisejících s životními nutnostmi je z hlediska veřejného života něco, co nás zbavuje svobody. Ale to, co spadá do oblasti nutnosti, bude vždy zaujímat první příčky starostí člověka. Nutnost a život jsou natolik provázané, že by bylo chybou si myslet, že s odstraněním určitého druhu nutnosti se dostaví svoboda. S podlomením římské triády autorita – tradice – náboženství nastal úpadek v mnoha oblastech lidského života. Podle Arendtové se krize objevila nejvíce ve výchově, protože podle jejího názoru liberální výchova nenastavila dětem dostatečné hranice, v rámci kterých by se mohly pohybovat.

---

³⁰ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 79.

³¹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 81.

2.2 Práce

Abychom správně pochopili rozdíl mezi prací a zhotovováním, Arendtová na úplném začátku třetí kapitoly v knize *Vita activa* cituje Johna Locka: „*Práce našeho těla a našich rukou.*“³² Člověk pracující pro své tělo se označuje *animal laborans* (pracující zvíře) a ten, který zhotovuje nějaké dílo, za *homo faber* (člověk tvůrce). Nutnou podmínkou zhotovování je proces, při kterém se pod silou lidských rukou mění materie do určité podoby, která ve světě setrvává. Práce je naopak spojena s tělesností a se svou pomíjivostí.

„*Činnost práce odpovídá biologickému procesu lidské těla. (...) Účelem práce je zajistit živému organismu obživu z přírodních zdrojů, a uspokojit tak jeho nezbytné životní potřeby.*“³³ Práce je činnost, která je bezprostředně vázaná na samotnou lidskou existenci. Klasický středověk prací, která je spojena s životními nutnostmi, pohrdal. Nenechávala za sebou žádnou stopu nebo památku, produkty vytvořené prací jsou pouze dočasného charakteru. V polis se postupem času začalo pohrdat vším, co nebyla politická činnost. Objevovaly se názory spojené s tím, že svobodní občané by vůbec neměli zajišťovat životní nutnosti. To vygradovalo až k opovrhování vším, co vyžadovalo větší tělesnou námahu. Přesto je práce něco, co je nezbytné pro zachování života, protože zajišťuje kontinuitu života.

V antickém Řecku nebyl znatelný rozdíl mezi prací a zhotovováním. Ač Řekové na práci nahlíželi jako na činnost, která člověka činí nesvobodným, uvědomovali si, že by se bez ní neobešel. Antické základní

---

³² LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0222-X, s. 45.

³³ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 15.

dělení činností bylo na svobodné a nesvobodné. V novověku nebylo rozlišování práce a zhotovování o nic lepší. Do popředí se dostala otázka produktivity. Dělení činností na produktivní a neproduktivní v sobě nese základní rozdíly práce a zhotovování. Výsledek práce není nic objektivně uchopitelného. Kvůli stupňování produktivity se neproduktivní práce začala odbývat a práci se připsaly kvality zhotovování. „*Tím však došlo k záměně práce a zhotovování, takže o animal laborans se mluvilo způsobem, který vlastně odpovídá homo faber. Na této záměně spočívá nejen Marxova teorie práce, ale také glorifikace práce v novověku vůbec.*“³⁴ Je nutné poznamenat, že v moderní době se ve stále větší míře setkáváme i se zdegenerováním práce. Musíme umět poznat řemeslníka, který ovládá své řemeslo, má talent a nechává za sebou určitý výsledný produkt, kterému lze přiznat kvalitu. Na straně druhé se v dnešní společnosti objevuje člověk – *animal laborans* – který fyzicky pracuje, ale nezanechává za sebou žádný řemeslný výrobek. Tací jsou zpravidla zaměstnání jako pracovníci pásové výroby.

Později byly neproduktivní práci přiznány stejné kvality, které původně patřily pouze zhotovování, protože kvůli produktivní práci, která jako jediná přinášela trvalé produkty, by byl svět zaplaven věcmi a růst by se zastavil. Tím se znovu zaměnila práce a zhotovování a bylo nám znemožněno pochopit mezi těmito činnostmi rozdíl.

Práce je činnost, která udržuje člověka při životě. Její hlavní funkcí je uchovávání lidského těla, které přichází a odchází v souladu s cyklickým pohybem přírody. Je odsouzena k nekonečnému opakování, protože cyklický koloběh přírody je neměnný. Další důležitou složkou práce je zachování světa vytvořeného člověkem pro jeho osobní účely, který si

---

³⁴ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 113.

příroda zpět nárokuje. To znamená, že práce vychází z nikdy nekončící nutnosti a člověk má snahu se z ní vymanit. Tato snaha pramení z touhy člověka být svobodným. Podle Arendtové je nutnost se svobodou úzce propojená, protože je výchozím bodem pro její dosažení.

2.3 Zhotovování

Zhotovování je činnost, která na rozdíl od práce tvoří produkty určené pro dlouhodobější užívání. Přesto díla vzniklá zhotovováním nejsou absolutně trvalá, protože stále podléhají přírodním zákonům. „*I židle, je-li vyloučena ze světa lidí a ponechána sobě samé, se stane opět dřevem a dřevo zvětrá a vrátí se do půdy, z níž rostl strom...*“³⁵ Člověk jakožto *homo faber* zpracovává předem daný materiál a vytváří z něj předměty určené k trvalejšímu užívání, ne k okamžité spotřebě, kterou nacházíme práce. Činnost zhotovování je násilným zásahem do přírody, protože ona je zdrojem veškerého materiálu na zhotovování nových produktů. Člověk může zhotovovat věci pouze násilným zásahem do přírody. Tím získává pocity moci a síly. Zhotovování dodává člověku pocit výhry nad přírodou, protože se jí zmocňuje a vymaňuje se tak z její nadvlády. Jedním ze základních rysů zhotovování je jeho ukončenost. Vždy má svůj počátek a konec. Na rozdíl od práce, která se pohybuje v zajetí cyklického koloběhu přírody, který nikde nezačíná, ani nekončí.

Pro zhotovování je více než charakteristické, že se řídí nějakým modelem, vzorem, ideou. Zhotovování se orientuje na ideu, která předchází a podmiňuje celou činnost. Aby byl tesař schopen vyrobit stůl, musí mít na počátku činnosti ideu stolu, která bude vzorem pro veškeré následující počiny. Tato představa po dokončení nemizí, ale zůstává přítomná jako

---

³⁵ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 174.

model pro zhotovování dalších podobných předmětů. Vlastnost stálosti, která přísluší vzoru, hraje v Platónově nauce o idejích důležitou roli. Platónova idea nejspíše stojí na základech zhotovování. Ačkoliv Platón používá svou ideu ve filosofickém smyslu, chce-li ji hodnověrně vysvětlit, používá příklady z oblasti zhotovování.

Protože byly vyjmenovány krizové jevy Platónovy nauky o idejích, přejdeme k politickému jednání, které je podle Arendtové nejdůležitější činností, která však byla v rámci Platónovy nauky nahrazena zhotovováním.

2.4 Politické jednání

Nezákladnější podmínkou jednání je pluralita, mnohost. „*Lidská pluralita je mnohostí, která má tu paradoxní vlastnost, že každý její člen je svého druhu jedinečný.*“³⁶ Lidská jedinečnost a rozdílnost umožňuje jednání. Aby bylo možné ve veřejném prostoru jednat, je potřeba mít jednotlivce, kteří mají různé úhly pohledu a vyjadřují svá individuální stanoviska, která si vyměňují s ostatními aktéry veřejného života.

Jednání je považováno za nejvyšší a nejlidštější činnost. Oproti práci a zhotovování zaujímá zcela rozdílnou pozici. Jediná činnost, bez které se ve *vita activa* neobejdeme, je jednání. Práci a zhotovování se člověk může vyhnout tím, že donutí jiné, aby za něj pracovali. Stejně tak může používat produkty, které sám nezhotovil. Nezbytně nutné pro člověka je jednat a promlouvat. Bez toho by život nebyl životem, ale spíše umíráním, protože pouze tak se aktivně zapojujeme do světa lidí. Jednání je smyslem lidského života a mírou lidské existence. Zapojení do světa je „*jako druhé narození, v němž stvrzujeme holý fakt svého fyzického zrodu a jakoby*

---

³⁶ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 225.

*za něj sami přebíráme odpovědnost.*³⁷ V nejprvotnějším smyslu je jednání počátkem něčeho nového.

Lidské jednání potřebuje slova v takové míře, v jaké zhotovování potřebuje materiál. Promlouvání je tedy s jednáním spjato tak úzce, jak to jen lze. Jednáním a promlouváním lidé odhalují svou jedinečnost. Pomáhá lidem objasnit si odpovědi na otázku „Kdo vlastně jsem?“. Toto odkrývání se vyskytuje pouze ve veřejné politické sféře, kde lidé společně rozmlouvají, ne tam, kde jeden jedná pro, nebo proti druhému.

Jednání a promlouvání uvádí člověka do oblasti, kde může sledovat a hájit zájmy, které se mezi lidmi vyskytují. Tyto zájmy jsou v nejpůvodnějším smyslu slova tím, co vytváří a ruší vztahy vytvořené mezi lidmi. Předmětem promlouvání je vždy něco, o čem mluvíme a mimoděk při našem rozmlouvání objasňujeme, kým jsme. Odhalení, kým jsme, tvoří nedílnou součást promlouvání. Ani jednání, ani promlouvání netvoří žádné hmatatelné produkty a nezanechávají za sebou žádné materiální výsledky. Přesto není tento meziprostor, který vzniká při vyřčení slov, o nic méně skutečný než materiální produkty. Na základě toho vzniklé vztahy Arendtová nazývá *„tkanivem vztahů lidských záležitostí.*³⁸ Materialistické výklady odmítá s tím, že neakceptují schopnost odhalování osoby, jež je spjatá s veškerým jednáním a promlouváním. Tento materialistický přístup není vlastní až moderním autorům. Podle Arendtové počátky dějin materialismu sahají minimálně k Platónovi a Aristotelovi. V rámci materialistické nauky se nebere v potaz to, že lidé nevyhnutelně vkládají do svého jednání kus sebe samého. *„Vyloučením tohoto „subjektivního faktoru“ bychom lidi proměnili v něco, čím*

---

³⁷ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 226.

³⁸ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 235.

nejsou.“³⁹ Do tkaniva vztahů se člověk proplétá skrze jednání a promlouvání, díky kterým vytváří svůj vlastní příběh. Jednajícímu během jeho života vlastní příběh uniká, ale přesto je smysl příběhu tím, co po jeho smrti zůstane. Příběhy vetkáváme svým jednáním do tkaniva v průběhu našeho celého života. Je to v podstatě něco, co i přes svou nehmatatelnou stránku odpovídá například u zhotovování výslednému produktu. „*Nejpůvodnějším produktem jednání není realizace předem pojatých cílů a účelů, ale příběhy, které toto jednání původně vůbec nezamýšlelo a které vznikají, když člověk sleduje určité cíle.*“⁴⁰ Jednání nemá předem určené cíle. Důležitý je výsledný příběh, nikoli impuls, který uvedl jednajícího do pohybu. Jen ten může být později zaznamenán na pamětních deskách a vypravován budoucím generacím. V historii se připisoval velký význam biografickým, protože na jejich základě mohl být hodnocen uplynulý život nastupující generací. Na tomto příkladu je vidět fungování tradice. Arendtová upozorňuje, že příběh není věcí a není vytvářen jen a pouze svým hrdinou, o kterém pojednává. Lze tvrdit, že nemá žádného autora. A je-li příběh zvěcněn a zapsán například na pamětní desku, hrdina je vždy známější, než tvůrce onoho díla.

Abychom mohli mluvit o životě, který se formuje do příběhu, jež můžeme vykládat dalším generacím, musíme předpokládat existenci dějin. Ty samy o sobě nemají žádný počátek, ani námi poznatelný konec. Dějiny jsou rámcem, do kterého ukládáme nespočet životních příběhů, které vycházejí z lidského jednání, které nemá předvídatelné konce. Tyto příběhy jsou v dějinách uspořádány tak, že vyprávění děje plynule vyústí a na jeho konci najdeme jejich smysl. Problémem filosofie dějin je to, že v nich nikde nenacházíme autora, který by příběhy do souvislosti

---

³⁹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 236.

⁴⁰ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 237.

poskládal, a přesto jsou dílem jednajících lidí. Již Platón se ve své politické filosofii zabíral problémem, že nevíme, kdo řídí lidské dějiny a kdo do nich vkládá smysl. Proto považoval lidské jednání za něco, co není hodno brát zcela vážně. Platón hledal „někoho, kdo tahá za nitky za zády lidí, za jevištěm viditelného dění...“⁴¹, aby mohl s jistotou ukázat na někoho, kdo je zodpovědný za dějiny. Celé tkanivo lidských záležitostí a příběhu ale nemá žádného původce, protože u jednání není předem ustanoveno, jaké budou jeho cíle. Příběh nemůže odhalit žádného autora, jedině, co je schopen odhalit je, kým je jeho hrdina. Samotnému jednajícímu, strůjci jeho příběhu, zůstává ale smysl jeho příběhu navždy skryt, protože vyvěrá až ex post.

Jednání na rozdíl od předchozích činností nemůže nikdy probíhat v izolaci. Jednající se tedy pohybují ve viditelné politické sféře společně s ostatními svobodnými lidmi. Žádná činnosti v ní neprobíhá pod nátlakem. V rámci jednání se lidé vzájemně přesvědčují, což dokazuje typický polemický charakter jednání, který zaručuje nepředvídatelnost výsledku. Jednající člověk se vždy nachází mezi jinými lidmi. Není vždy tím, kdo jedná, ale stává se i trpítelem jednání, které k němu přichází od druhých lidí. Trpnost a jednání jsou jako rub a líc. Vyčíslit, kolika lidí se jednání a trpnost dotýká je takřka nemožné, protože mají bezmezný charakter. Jeho bezmeznost nemá kořeny v nedozírném množství lidí, kterého se jednání dotýká, ale ve „specifické schopnosti jednání zakládat vztahy stejně jako tendenci, která tkví v jednání, rozorávat předem stanové meze a překračovat hranice.“⁴² Relativní hranice pomáhají lidem orientovat se ve svém společném soužití, které by bez institucí a zákonů nebylo možné. Nemá to co dočinění s hříšností

---

⁴¹ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 240.

⁴² ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 247.

a slabostí lidské přirozenosti, ale s narůstáním nových lidí, kteří musí svůj počátek života započít slovem i činem. Bezmeznost jednání nebude nikdy zničena hranicemi, ale je nutné ji částečně potlačit. Nedozírnost následků jednání patří k ději příběhu a vzrůstá s ní napětí, které je nutné pro naše orientování se do budoucnosti. Zvědavost a napětí jsou hnacím motorem našich životů, který nutně potřebujeme, protože nám pomáhá existovat i s vědomím blížící se smrti.

Tam, kde lidé přichází do vzájemného styku a realizují svou schopnost jednat, nazývá Arendtová „*prostorem ukazování*“. Od ostatních prostorů se liší tím, že nepřetrvává aktualitu procesů, ale rozplývá se po tom, kdy ustanou činnosti, které ho založily. Tento specifický veřejný prostor vzniká tam, kde se nahromadí určité množství lidí. Jeho prototypem je politická oblast. Soudržnost politického tělesa zajišťuje moc, která existuje pouze v takové míře, v níž je realizován. Moc je základním stavebním kamenem pro vybudování veřejné oblasti, vzniká mezi lidmi, kteří společně jednají a jakmile přestanou, moc zaniká. Stejně jako jednání, moc nezná materiálně-fyzické omezení a její hranice vznikají tam, kde začíná moc jiné skupiny. Existence plurality je její základající podmínkou a zároveň jediným faktorem, který jí může nastavit hranice. Síla moci se může poměřovat s násilím. Síla vystavěná na násilí má pouze destruktivní charakter.

Podíváme-li se na etymologii slova jednat, uvidíme rozdvojenost pojmu jednání. V řečtině nacházíme dvě slovesa – ἀρχεῖν (začínat, vést, vládnout) a současně πράττειν (vyřídit, dovršit). V latině jim odpovídá sloveso *agere* (uvést do pohybu, vést) a *gerere* (nést, vykonat). Arendtová dává důraz na to, že v obou jazycích si můžeme povšimnout dvou stádií: „*nějaký vůdčí jedinec s něčím začíná či něco uvádí do pohybu, načež mu*

*jakoby spěchají na pomoc mnozí další, aby dále popohnali a završili to, co bylo započato.*⁴³ U Platóna si můžeme všimnout počátků chápání politiky jako vztahu mezi ovládaným a ovládajícím. Byl to právě on, kdo z politického prostoru odstranil jednání a nahradil ho zhotovováním. To mělo zajistit trvalost a řád. V minulosti se objevovaly snahy nahradit politické jednání, což by ochránilo lidstvo před nahodilostí a morální nezodpovědností. Tyto snahy si dávaly za cíl ovládnout pluralitu, bez které by ovšem neexistoval veřejný politický prostor. To znamená, že ovládnutí plurality by neznamenal nic jiného, než zničení veřejného prostoru.

Nyní se vrátím zpět k reakci Arendtové na Platónův model vyrábění. Nejpropracovanější verze snahy o odstranění jednání nalezneme v Platónově dialogu *Politikos*. V něm rozděluje dvě stadia jednání – počátek a provedení – do dvou činností. Tím získal suverenitu pro původce, který dává příkaz svým poddaným, aby činnost dokončili. To mimo jiné znamená i to, že sám vůdce nejedná, ale pouze iniciuje činnost, kterou za něj dokončují ostatní lidé. Zanikají vztahy mezi lidmi, kteří něco počínají a těmi, kteří dobrovolně přispěchají na pomoc. „*Platón jako první rozdělil lidi na takové, kteří vědí a nekonají a takové, kteří konají a nevědí, co činí.*“⁴⁴ Platón definitivně rozdělil jednání na vědění a konání a nastolil vztah vládce – ovládaný. Pro řecké chápání politiky tento vztah přesně odpovídal vztahu pán – otrok a ten ze své podstaty jednání vylučoval. Vyloučení jednání z polis bylo Platónovým primárním cílem. K vládě povolává krále filosofa, který má oprávněnou moc k vydávání rozkazů a jeho legitimita pramení z nekonečné moudrosti.

---

⁴³ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 245.

⁴⁴ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 290.

Platónův koncept oddělení vědění a konání vydržel v tradici politického myšlení až dodnes a jsou na něm založeny moderní teorie vlády.

Platónské myšlení se opíralo o zkušenosti z oblasti zhotovování. Zhotovující činnost byla také rozdělena na dvě části – smyslové vnímání vzoru věci a její následné vyrobení. Platón byl první filosof, který zavedl pojem idea do politické oblasti a vytvořil z něj klíčový pojem pro jeho nauku. Jeho snaha dosadit zhotovování namísto jednání pramení z toho, že chtěl do lidských záležitostí vnést pořádek a trvalost. Ideje ve své nauce považuje za měřítka, přičemž nejvyšší ideou v politické filosofii je idea dobra, podle níž se musí řídit politické chování, stejně tak, jako se musí řemeslník řídit při své tvorbě vnímaným vzorem.

Přeměna jednání na zhotovování se podle Arendtové dá nejlépe vysvětlit na terminologii politické teorie a politického myšlení, kterou považujeme za samozřejmou. Tato terminologie znemožňuje hovořit o politice, aniž bychom užili kategorii účelu a prostředku. Dokud budeme v rámci politického prostoru řešit otázky s ohledem na uvedené kategorie, nebudeme schopni zabránit někomu v cestě za daným cílem. V takovém pojetí je politika pouhým prostředkem k dosahování účelů, které se nachází mimo politickou sféru.

K procesu jednání neodmyslitelně patří nepředvídatelnost. Tento faktor se podle Arendtové nejvíce projevil až v novověku, kdy jakoby upozadil ostatní rysy. Antika si podle autorky nepředvídatelnosti procesu jednání nevšímala. V novověké politické teorii získává zásadní roli spíše absence bezpečí a jistoty lidských záležitostí. Jednající lidé neumí předpovídat následky a často své činy nelze vzít zpátky. To vede k tomu, že je člověk schopen zničit nejen lidské výrobky, ale i samotnou přírodu. Jednající na sebe bere vinu za důsledky, které na začátku svého počínání

nezamýšlel. To znamená, že nejméně svobody nacházíme právě v jednání, které jako jediné garantuje lidskou svobodu.

Jediné východisko neschopnosti vzít jednou učiněné zpět tkví v samotném jednání. „*Lék proti nepředvídatelnosti – a tím proti chaotické nejistotě všeho budoucího – spočívá ve schopnosti slíbit a slib dodržet.*“⁴⁵ Tyto dva nástroje nám pomáhají zajistit kontinuitu lidských vztahů, stálost a věrnost. Další nutnou podmínkou je schopnost odpouštění. Tu lze chápat jako osvobození od pout minulosti. Arendtová upozorňuje, že ani věrnost, ani víra, nebyly pro Řeky důležitými prvky v politických záležitostech. „*Pouze tam, kde je tato stránka jednání plně zakoušena, může existovat něco takového jako „víra a naděje“, tedy ony dva bytostné příznaky lidské existence, o nichž Řekové sotva měli nějaké povědomí.*“⁴⁶

Arendtová se ve své knize *Vita activa* podrobně věnuje práci, zhotovování a jednání. Jak bylo řečeno výše, do oblasti politického života patřilo politické jednání, které nemělo předem dané cíle. Platónův pedagogický model ovšem nahradil jednání ve smyslu politické občanské aktivity vyráběním. V tom vidí autorka kořeny krize výchovy, protože ta nevychovává ke svobodné politické aktivitě, jakou bývalo jednání, k vyrábění.

Pro záchranu výchovy je nutné oddělit veřejnou a soukromou oblast. V opačném případě „*děti ztrácejí ono bezpečné místo, kde mohou vyrůstat*“⁴⁷. Stejně tomu tak je v případě vzdělání. Škola by měla vystupovat v roli prostředníka mezi soukromou a veřejnou oblastí. Učitelé

---

⁴⁵ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 307.

⁴⁶ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 20, s. 322.

⁴⁷ ARENDTOVÁ, Hannah., pozn. 1, s. 163.

by měli své žáky seznámit se světem, ne pouze předávat návody na to, jak v něm žít.

V závěru kapitoly je třeba si shrnout, co definuje dnešní krizi. Počátek krize tkví v nedostatečném založení společnosti na tradici, ze které by čerpal svou autoritu nejen učitel ve vzdělávací instituci, ale především rodič v rámci výchovy svých potomků. Rozpad římské triády stojí na pozadí krize autority, ale i rodiny a vzdělání, které spolu bezprostředně souvisí. Nedostatečné vymezení politické sféry a sféry soukromé zapříčinilo prolínání obou oblastí a ztrátu bezpečného místa pro nastupující generaci. V neposlední řadě přispělo podle Arendtové ke krizové situaci Platónovo nahrazení politického jednání zhotovováním, které má předem určené cíle a měřítko.

3 Péče o duši v dílech Jana Patočky

Evropská kultura stojí na základech antické kultury, pedagogiky a výchovy. Arendtová za nejzásadnější problémy novověku považuje liberální výchovu a krizi politiky, v rámci které bylo nahrazeno jednání zhotovováním právě na základě Platónovy péče o duši. Arendtová hodnotí Platónův projekt výchovy a vzdělání negativně, ale je doopravdy tak krizový, jak ho popisuje ve svém díle? Podle Jana Patočky nikoli, protože v jeho díle nacházíme pozitiva Platónovy péče o duši. V posledním období své tvorby dává Patočka Arendtové za pravdu a přijímá její názory za své.

3.1 Platónova péče o duši

Platón duši vnímal jako něco abstraktního. Duše v jeho pojetí byla čistou duchovní formou, která je nehmotná a věčná. Přestože není fyzická, tak se pohybuje a směřuje k nejvyšší ideji. Duše je pro Platóna zprostředkovatelem mezi idejemi a pozemskými záležitostmi. Patočka v návaznosti na Platóna rozděluje duši na tři části. „...*Platón sám ukazuje, že starost o duši se mu ve svém průběhu člení ve tři velké proudy, trojím způsobem se starost o duši vyjevuje, trojím způsobem se toto filosofické zformování sebe sama ukazuje. Trojím způsobem, z nichž každý je tomu nejvlastnějšímu jádru, tomu, co já jsem, různým způsobem blízký.*“⁴⁸ Platónskou péčí o duši jsou následující tři rozměry. Tím první je péče o duši jako ontologický rozvrh. Duše se pohybuje ze sebe sama, ale je ontologicky závislá na „světové duši“. Každá duše v ní má svůj původ. Neustále se pohybují směrem k dobru, nejvyšší ideji, ale její cesta nikdy nedosáhne cíle, protože idea dobra je oddělena od bytí. Člověk podle

---

⁴⁸ PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-91-7., s. 233.

Patočky stojí na cestě, na které se potkává se samými předmětnostmi, a díky tomu se mu naskytne možnost lidského nahlédnutí bytí. „*A protože na cestě zůstává, je mu toto nahlédnutí dostatečnou oporou, aby otrásl dosavadním životem, bloudícím bez nahlédnutí. Péče o duši odstranila s konečnou platností naivitu, vyslala člověka hledat dobro a rozumovou jasnost o všem, co promýšlí, říká a činí.*“⁴⁹

Druhým rozměrem péče o duši v Platónově a Patočkově pojetí je péče o polis a život v ní. Lidská duše má hledat dobro a směřovat k němu. Polis je v lidském životě jediné místo, které poskytuje prostor k pochopení duše jako takové ve všech třech pohybech. Člověk v ní nežije sám, proto je důležité pečovat i o duše ostatních, protože péče o duši je kolektivní záležitostí. Lidé tím získávají odpovědnost za polis, protože jejich vzájemně propojené duše ji zakládají. Jedině filosof pečující o svou duši může jako jediný nahlédnout dobro, „*...zatímco druzí si na ně činí nárok naivně a bez reflexe a vidí, že jsou vydáni filosofovu έλεγχος, usvědčení z vlastní nicotnosti, je konflikt nevyhnutelný: jediný pravdivý a spravedlivý člověk se musí jevit jako zloduch, kdežto jeho protivníci snadno budí zdání opačné.*“⁵⁰ Z toho vyplývá, že filosof by v obci mohl být nepochopeným a nechtěným. Jeho učení, které dává lidem možnost vystoupit z jejich nevědomosti, zároveň bere lidem jistoty, bez kterých nemohou dále žít. Platón po odsouzení Sókrata a jeho smrti rozpracoval představu obce, která je založená na ideji spravedlnosti. Platón se rozhodl vypracovat projekt polis, ve které nebudou vynášeny nespravedlivé rozsudky. Proto ve své utopické představě polis dělí občany do tří skupin. Řemeslníci, kteří vykonávají činnost práce a zhotovování, strážci, kteří se starají o to, aby život v obci byl i nadále harmonický a filosofové, kteří by

---

⁴⁹ PATOČKA, Jan., pozn. 48, s. 132.

⁵⁰ PATOČKA, Jan., pozn. 48, s. 132.

se jako jediní měli dostat k vládě. „*V takto komponované, sladěné obci vládne harmonie, je to obec moudrá svou nejvyšší třídou, zajišťující jejího ducha a obratnou vnější politikou, statečná a bezpečná svými strážci, ukázněná přesvědčením všech o výtečnosti a nestrannosti výběru vládnoucích a jejich nezištnosti.*“⁵¹ Polis se stává jakousi projekcí duše směrem do společenství lidí. Ale aby duše směřovaly k dobru, je třeba ctnostných občanů. Zde se dostáváme zpět k problému výchovy. Filosof má vychovávat občany a probouzet v nich potřebu tázání se. Tato nová obec bude vystavěna na principu spravedlnosti. Autorita již není rozdělena mezi všechny svobodné občany, ale je dána do rukou pouze těm, kteří jsou dostatečně vzdělání a umí nahlédnout pravdu – strážci a filosofové. Ostatní – řemeslníci – se pouze starají o základní životní potřeby obce a v politických záležitostech jsou vedeni strážci a filosofové.

Posledním hlediskem je péče o duši jako sebepoznání. Abychom mohli objevit vlastní duši, je třeba opustit jistoty pozemského světa a dosáhnout jiné hloubky bytí. Ti, kteří pečují o svou duši, nepečují pouze o svou vlastní, ale i o duši polis.

3.2 Platónův koncept výchovy

Evropská výchova stojí na základech Platónova výchovného konceptu. Filosofii výchovy Platón podrobně popsal ve svém díle *Ústava*, ve kterém představuje takovou polis, ve které žijí a rozhodují natolik moudří lidé, kteří by nikdy nedovolili Sókratovu smrt. Sókrates však během svého života péči o duši nepovažoval za nic pedagogického a výchovného, naopak se v jeho učení považovala za péči uplatňovanou skrze svobodné politické jednání. Na mýtu o jeskyni vysvětluje, jaký je rozdíl

---

⁵¹ PATOČKA, Jan., pozn. 48, s. 74.

mezi vzděláním a nevzdělaností. Výchovu přirovnává k životu zajatců jeskyně, kteří nepoznali žádný jiný život a pohled na svět, než který jim ukazují stíny skutečných věcí. Později jeden z nich odchází z jeskyně na svět, kde poznává skutečný život a věci, které dosud vídal pouze jako stíny. Po svém procitnutí se dobrovolně navrácí zpět do jeskyně. Platón nachází v tomto obratu podstatu výchovy. Jeskyně je prostor pro náš všední život, ve kterém jsme spoutáni předsudky.

*„Platón však použil ve svém jeskynním mýtu výrazů PAIDEIA a APAIDEUSIA, naznačujících péči týkající se dětí či nepřítomnosti této péče, zřetelně v metaforickém slova smyslu: upoutaní jeskynní vězňové nevědí o svých poutech právě tak, jako dítě neví o své nevychovanosti a nevzdělanosti.“⁵² Z toho však nelze vyvozovat, že výchova a pedagogika se týká pouze dětí. Naopak se týká i těch, kteří již dětmi dávno nejsou. Platónova *paideia* představuje onu „vzdělanost“, která je řádným příkladem péče o duši. Na druhé straně existuje „nevzdělanost“, v rámci které je péče o duši zanedbávána.*

Výchova v Platónově pojetí nemá být přípravou na každodennost, ani vybavováním vědomostmi, dovednostmi a návyky. Výchova je výkonem filosofického ducha, politickou záležitostí. Hlavní myšlenkou výchovy je idea dobra. Podle ní se připravují řádní občané ke svému životu v polis. Platónova *paideia* tedy vychovává člověka krásného tělesně i duševně. Takový člověk sám sebe vnímá jako součást společnosti, v rámci které byl vychován. Platón výchovu nesměřuje do rodiny, ale do celé společnosti. *„Nešlo tedy o výchovu uzavřenou do stěn domácnosti, do společenství pouze úzce rodinného, nýbrž výchova*

---

⁵² PALOUŠ, Radim. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3., s. 63.

měla být prostředkem jak k nápravě politické krize, v níž se athénský stát ocitl... ⁵³ Člověk je vychováván jako součást polis, protože pouze správná výchova je cestou ke spravedlivé společnosti.

Pro Patočku je filosofie výchovou ve smyslu péče o duši. Právě ona přivádí člověka k obratu, o kterém psal Platón ve svém mýtu o jeskyni. Díky filosofii člověk začíná pochybovat o samozřejmostech a klást si otázky. Patočkova filosofie výchovy je pedagogickou starostí o duši.

Patočka vychází z Platónova filosofického pojetí výchovy. Platón nazývá filosofování osvobozením se z pout a vydáním se na cestu poznání. Vystoupení z naivity a otřes je momentem, kdy si člověk připustí vlastní existenci a uvědomí si, že je součástí něčeho, co ho přesahuje. Uvědomění si vlastního zaslepení a stud je první automatickou reakcí každého člověka. Jako druhý následuje údiv, který je podstatou samotné filosofie. To je počátek hledání smyslu vlastní existence, který Patočka řadí mezi výchovné procesy, protože filosofie dokáže člověku poskytnout náhled na svět i na sebe sama. Výchova a pedagogika mají daný cíl, který je udán potřebami státu a společenskými podmínkami. *„Vychováváme-li k něčemu, vychováváme k takové formě života, která pro nás má cenu, důležitost, kterou chceme udržet výchovou nejen pro sebe, ale pro celé společenství, tudíž výchova, tudíž pedagogika spočívá na jisté ideji smyslu života, kterou se zabývá filosofie.*“⁵⁴

Patočka vidí výchovu jako kulturní proces. V rámci toho ji dělí na dva postupy – zrání a učení. *„Zrání tvoří obecný rámec každého procesu učení; děje se automaticky, bez našeho přičinění, zatímco učení spočívá*

---

⁵³ PALOUŠ, Radim, pozn. 52, s. 59.

⁵⁴ PATOČKA, Jan. *Filosofie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. ISBN 9788086039336., s. 13.

na individuální zkušenosti a zvyku.“⁵⁵ Zrání a učení je vlastní všem nejrozličnějším živočichům. Je to přirozený růst, socializace v určité kultuře. Vedle toho je člověk formován ještě společností. Formování člověka je rozdílné, protože každý se narodí do jiné kultury a společnosti. Vždy na svět přijde jako ne zcela zformovaný tvor a společnost pomocí výchovy udává směr, kterým se pomocí výchovných a vzdělávacích institucí vydá. Člověk má být podle Patočky formován podle vzoru, který určuje jeho vychovatel a společnost.

Společenský charakter výchovy je typický pro Patočkovu teorii. Jan Patočka lidskou existenci vnímal jako pohyb. Člověk je jediný tvor, který o svou existenci pečuje a přebírá za ní odpovědnost ve vztahu k ostatním. Procítne-li člověk a vystoupí z každodennosti, vydá se cestou, která mu otevře možnost nahlédnout celkový smysl světa. Uskutečnění pravé existence Patočka vyložil ve svém díle *Kacířské eseje o filosofii dějin*, které je zároveň jeho posledním a nacházíme v něm zlom v učení Jana Patočky, konkrétně v otázce péče o duši.

3.3 Patočkova péče o duši

Patočka se v *Kacířských esejích o filosofii dějin* vědomě vrací k názorům Arendtové a souhlasí s tím, že pouhá výchova k péči o duši nestačí. „Arendtová se s Patočkou shoduje v tom, že právě v Sókratovi vidí příklad oné nezanedbatelné funkce myšlení, kterou je přezkoumávání jistot, v nichž neproblematicky žijeme....“⁵⁶ Z hlediska Arendtové lze říci, že Patočka přechází od Platónova pedagogického modelu zhotovování k politickému jednání Sókrata.

---

⁵⁵ PATOČKA, Jan., pozn. 54, s. 22.

⁵⁶ PECHAR, Jiří. Jan Patočka a Hannah Arendtová, *Filosofický časopis*, s. 487.

Jan Patočka dával důraz na hledání smyslu dějin. Hlavní je bytí, které však bylo upozaděno jsoucнем, které se pro nás stává smysluplným. „*Bytí je však původně a většinou „zde“ tak, že před jsoucнем, jehož zjevení umožnilo, ustoupilo do temna, že se ve jsoucnu takřka skrylo.*“⁵⁷ V Patočkově nauce člověk realizuje v přirozeném světě tři různé existenciální pohyby, které znamenají tři základní možnosti člověka. První pohyb – pohyb zakotvení a akceptace – se vztahuje k tomu, že přijímáme to, co zde již je. V této sféře jsou uspokojovány základní potřeby a zpravidla je uskutečňován v rodině. Ve druhém pohybu – pohybu obrany a reprodukce – závisí míra uspokojení na nás samotných. Nacházíme se v oblasti, ve které je primárním zájmem práce a obživa. Tento pohyb lze nalézt u předdějinných civilizací. Třetí pohyb – pohyb existence a pravdy – se liší od předchozích dvou tím, že se v něm setkáváme s naší vlastní podstatou. Ocitáme se ve světě, ve kterém si jsme vědomi vlastní smrtelnosti a postavíme se k ní čelem. Takovým světem je autentická polis. Spolu s tím se nám naskytne možnost sebepochopení a pouze tento pohyb otevírá možnost pečovat o duši.

V pohybu obrany je zahrnuta práce, ale i vzdělání. Ovšem bylo zde zcela odtrženo politické jednání. „*Tak je patrné, že „v přirozeném světě“ předdějinného člověka se uplatňuje pohyb pravdy, třebaže je tematicky podřazen pohybu akceptace a obrany či sebevydávání.*“⁵⁸ Podle Patočky mají přírodní předdějinné národy skromný smysl života, za to je spolehlivý. Takový člověk se spokojuje s mýty, ve kterých je vše potřebné vysvětleno a zapadá tak do celkového kosmu. Člověk je podřízen božské síle a spokojuje se se zajištěním rodu a prací ve smyslu fyzické nutnosti,

---

⁵⁷ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-275-2., s. 12.

⁵⁸ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 33.

jak ji popisuje Hana Arendtová. Patočka upozorňuje na to, že „*práce nám paradoxně dává pociťovat naši svobodu, její charakter tíže je tak odvozen od ještě původnějšího rysu tíže, (...) z toho, že život nemůžeme brát jako něco lhostejného.*“⁵⁹ Ona nadlidská síla se objevuje v mýtech i každodennosti přírodního člověka, který existuje ve svém neproblematickém smyslu. „*Tento rys přírodního života byl odevždy nápadný: kdo v něm žije, přírodní národové, přijímají tam, kde my jsme nejistí, zdá se, jako by věděli dříve, než jsou položeny otázky. Že život je něco srozumitelného a že stojí za to žít je samozřejmé.*“⁶⁰ V mnoha ohledech se takový lidský život podobá životu zvířete. Člověk v sobě však odnepaměti uchovává „*skrytou možnost problematičnosti*“.⁶¹ Ta se projevuje tázáním, které nechalo vzniknout filosofii a politiku. Kořeny obou disciplín sahají do řecké polis, kde spolu mohli svobodní občané diskutovat. Právě to označuje Patočka za počátek dějin. Svobodné politické jednání člověka stojí na „*vzájemném uznání rovných a svobodných, uznání, které musí být stále konáno, v němž aktivita nemá ráz vynucené námahy, jakou je práce...*“⁶² Patočka rozebírá pojetí práce, zhotovování a jednání u Hany Arendtové a zdůrazňuje, jak „*svými hlubokými úvahami o úloze práce (a v návazání na to výroby) v lidském životě v jejím prvotním protikladu k životu politickému...*“⁶³ byla pojata činnost vyrábění a jednání jako protiklady, které musí existovat v oddělených sférách – veřejné a soukromé. Patočka upozorňuje na to, že „*...dějiny vznikají jako povznesení z úpadku, (...) a jsou dějinami duše na jednom z předních míst...*“⁶⁴ Vysvětluje, že to je důvod, proč Sókratés

---

⁵⁹ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 18.

⁶⁰ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 16.

⁶¹ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 16.

⁶² PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 37.

⁶³ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 36.

⁶⁴ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 90.

označuje polis za místo, kde se pečuje o duši, protože tam vznikly dějiny. Platónova filosofie je vybudována na základech duše, které ji tvoří pevnou.

Po křesťanském středověku, ve kterém ztrácí lidský život smysluplnost, protože lidé žijí, aby se jim dostalo odměny po smrti, přichází novověk s nihilismem. *„Zkušenost ztráty smyslu vede k otázce, zda veškerý smysl není lidsky centrován a relativní k životu. Je-li tomu tak, stojíme před nihilismem. Smysl, který jsme se domnívali postihovat ve všem, v celku i v částech nám přístupného jsoucna, ukazuje se omezeným a nicotným.“*⁶⁵ Matematická přírodověda a moderní věda člověka postavila do pozice, ve které spíše se jsoucnem bojuje, než aby se mu snažil porozumět. Patočka se obával toho, že pokud společnost nenajde znovu smysl své existence, nastoupí nová generace, která se ocitne v úpadku, protože nihilismus vede ke ztrátě smyslu lidské existence.

Moderna nevidí pravou podstatu jsoucna, to, co vidí, už jsoucnem není. Vše se převádí na energii. Tím se člověk odcizuje přírodě a svému původnímu místu v ní. *„Devatenácté a dvacáté století jsou dobou průmyslové civilizace, která smetla, jak se dnes zdá, definitivně jiné, starší pokusy lidstva utvářet, ba produkovat svůj život bez pomoci vědy a techniky.“*⁶⁶ Člověk po první světové válce hledal vysvětlení uplynulých hrůz, což se u druhé světové války nestalo. Fronta první světové války je pro Patočku místo, kde se energie vybíjí. Druhá světová válka podle Patočky *„neskončila a přešla v cosi zvláštního, co vypadá ani ne jako válka, ani zase jako mír...“*⁶⁷ Patočka vytváří pojem síly dne a noci. Jsou to právě síly dne, které posílají miliony lidí do války bojovat za mír.

---

⁶⁵ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 69.

⁶⁶ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 84.

⁶⁷ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 104.

Přítom boj za mír přináší jen další boje a války, ne skutečný mír. Autor tvrdí, že silám dne je lhostejné, jestli ničí, nebo organizují. Jediný moment, kdy jsme schopni se postavit silám dne, je v čase umírání. V té chvíli ztrácíme strach, kterým si nás síly dne podmanily. „*Motivy dne, které vyvolaly vůli k válce, se spalují ve výhni fronty, je-li její zkušenost dost hluboká, aby nepodlehla opět silám dne. Mír, proměněný ve vůli k válce, dokázal zvěčňovat a zvnějšňovat člověka tak dlouho, dokud mu vládl den...*“⁶⁸ Pouze tváří v tvář smrti se v člověku probouzí skutečná svoboda. Síly dne v protikladu k silám noci určují dnešní civilizaci, která chce přežít, a proto následuje pud sebezáchovy a nechává si jimi organizovat život.

Ve chvíli, kdy se odpoutáme od pout sil dne, a probudí se v nás svoboda, uvědomíme si, že voják z nepřátelské armády, není našim nepřítelem. Přesto lidé, kteří si ve válce uvědomí, že jsou silou dne ovládnuti, po návratu do běžného života ovládnuti zůstanou. Jediným východiskem z bludného kruhu je solidarita otřesených. „*Solidarita těch, kdo jsou s to pochopit, oč běží v životě a smrti a následkem toho v dějinách. Že dějiny jsou tento konflikt pouhého života, holého a spoutaného strachem, se životem na vrcholu, který neplánuje budoucí všední dny, nýbrž vidí jasně, že všední den, jeho život a „mír“ mají svůj konec.*“⁶⁹ Jsou to ti lidé, kteří pochopí skutečný smysl života a poznají opravdovou svobodu. Solidarita otřesených jsou duchovní lidé, kteří jsou s to říct ne silám dne a dokáží vybudovat duchovní stát, ve kterém budou moci „*...vytvořit duchovní autoritu a stát se duchovní mocí, která by doháněla válčící svět k jistým omezením, a tak znemožňovala jisté činy a opatření.*“⁷⁰

---

⁶⁸ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 112.

⁶⁹ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 117.

⁷⁰ PATOČKA, Jan., pozn. 57, s. 118.

Pro Patočku je solidarita otřesených jediná cesta, jak na světě znovu nastolit mír. Podle Patočky by se mělo znovu vybudovat místo, kde by spolu mohli svobodní lidé jednat stejně tak, jak tomu bylo v polis. Pro Patočku je péče o duši základním stavebním kamenem smyslu lidského života, protože skrze ni se může duše stát součástí jsoucná a podobat se bohu.

V rámci solidarity otřesených Patočka vytvořil osobu svobodného občana, který si uvědomuje síly dne, ale nenechá se jimi vydírat. Díky tomu, že si uvědomuje vlastní smrtelnost, nenechá pud sebezáchovy, aby určoval jeho existenci na světě. Tím v podstatě vzniká nový typ Platónova strážce, který si je však vědom, že politika je svobodnou oblastí, do které nepatří výchovné mýty, které vychovávají strážce a předem určují cíl jejich počinů. To je pojetí politického jednání a péče o duši, které odpovídá činnosti práce a zhotovování. Ač Patočka nevidí Platónův pedagogický model tak negativně, jak ho hodnotí Hana Arendtová, v *Kacířských eseích o filosofii dějin* jí dává za pravdu v tom, že Platón do politiky zavedl model vyrábění a nahradil tak svobodné politické jednání. To znamená, že se oba autoři shodli na tom, že zavedení modelu vyrábění do oblasti politiky je špatné.

Hana Arendtová a Jan Patočka se shodují na tom, jak správně pečovat o duši. Nejlepší možná cesta péče o duši je skrze svobodné politické jednání občana s ostatními svobodnými lidmi. Dnešní nihilistický pohled na svět započal na začátku 20. století. Obě světové války a metafyzický nihilismus se projeví jako vyvrcholení boje o obživu.

4 Závěr

Hana Arendtová ve svém díle dává důraz hlavně na nutnost obnovení politického jednání a myšlení. Mým cílem bylo především popsat původní pojetí politiky tak, jak ho představila Arendtová. V jejích očích se o duši pečuje díky svobodnému politickému jednání a myšlení. Aristotelův *bios politikos* je u Arendtové na prvním místě, protože jednání chápe jako jedinou činnost, při které je člověk svobodný. Jan Patočka váhal, zda má být politika na prvním místě, přesto ke konci své tvorby učinil obrat od platónské pedagogické péče o duši k takové péči o duši, s jakou souhlasí Arendtová, tedy politické. V jeho filosofii přesto zůstal kladen velký důraz na vzdělanost. Je ale vzdělanost u politických myslitelů tím nejdůležitějším?

Výchova a vzdělání hrají klíčovou roli při porozumění světu. Aby byl člověk schopen žít smysluplný život a stát se plnohodnotným občanem, který je s to vychovávat novou nastupující generaci, musí být sám dobře vychován, vzdělán a dostat vštěpené hodnoty. Vychovávání jsme všichni na jednom společném světě. Smysl společného světa by měl být odcházející generací předán závětí pro nastupující generaci. A to lze pouze ve světě, kde funguje autorita založená na správném pochopení a poznání politických zakládajících činů. Zároveň je založena na předávání smyslu zakladatelských činů, protože jedině tak je možné předávat odpovědnost nově nastupujícím. Příčinu krize ve výchově a vzdělání Arendtová vidí v rozpadu klasické římské triády autorita – tradice – náboženství. Jelikož nastalo přerušování předávání tradice, zmizela i autorita a její uctívání skrze náboženství. Odříznutí se od tradice má kořeny v počátku novověku, který se pomocí revolucí odřízl od minulosti.

Platónův pedagogický model zakládá evropský koncept vzdělání a výchovy. Přesto ho Arendtová hodnotí negativně, na rozdíl od rané tvorby Jana Patočky. Z pohledu Arendtové je tragické, že zvítězil model, ve kterém bylo zaměněno politické jednání za model vyrábění. Tak se do svobodné činnosti dostala měřítka a kritéria, kterými se hodnotí správnost politického jednání. Dalším problémem, který se v novověku objevil, je zničení hranic mezi veřejnou a soukromou sférou. Vznikla nová sféra – intimní, ale protože se z politického jednání, které se v tradičním antickém Řecku uplatňovalo pouze ve veřejné sféře, stalo zhotovování, zasahuje politika i do této sféry. Splývání veřejné, soukromé, ale i intimní oblasti ohrožuje novou generaci, protože se v současné formě takto politicky daného neoliberalismu vytratilo místo, kde by mohla bezpečně vyrůstat.

Jan Patočka naráží na politický a morální úpadek společnosti. Ve svém díle hledá odpověď na otázku, kam sahají jeho kořeny a jak zabránit jeho prohlubování. Jediná možná odpověď je pro Patočku špatné uchopení dějin, protože člověk se odklonil od tradice antického Řecka. Skrze obnovení tradice antického Řecka je možné správně uchopit smysl lidské existence. To znamená jediné – správně pečovat o svou duši a převzít odpovědnost za vlastní život. Utápění se v každodennosti a být pasivní je hlavním problémem společnosti. Do každodennosti se narodí každý z nás, ale pouze ten, který se od ní dokáže odpoutat, může objevit jinou dimenzi vlastního života.

V novověku technika a věda zvítězily nad klasickým pojetím života v souladu s přírodou. Spoutání přírody zahájilo nashromáždění sil, které se projevují ve světě jako síly dne. Ty nám říkají, co máme dělat a jak se máme chovat, abychom přežili. Existuje pro nás jediné východisko.

Musíme přemoci strach ze smrti, který je pomocí sil dne využíván k zastrašování, okusit pocit svobody a ocitnout se ve stavu, kdy si uvědomujeme vlastní svobodu, ale i smrtelnost. To nám otevírá cestu stát se duchovním člověkem, který chápe, že pouze svobodné jednání je cestou k péči o duši. Pro Patočku je to člověk, který žije po vzoru Sókrata. Ten si uvědomoval svou smrtelnost a věděl, že pravdu je důležitější hledat, než ji vlastnit.

Dnešní neoliberální společnost žije v modelu vyrábění, nikoli svobodného jednání. Je nutné začít v rodině a dětem předat smysl společného světa a ukázat, že tradicemi se nemá opovrhovat, ale ctít je. Otevřeme-li oči a budeme usilovat o navázání na tradice, máme naději, že se generace našich potomků nebude ubírat výše popsanou nešťastnou cestou, na kterou je dnešní svět nasměrován.

Seznam použité literatury

ARENDOVÁ, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. Politika a společnost. ISBN 80-859-5992-5.

ARENDOVÁ, Hannah. *Vita activa neboli O činném životě*. Praha: Oikoymenh, 2009. ISBN 978-80-7298-413-8.

DIESL-KRANZ B89: in KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Délský potápěč k Hérakleitově řeči: pro ty, kdo se potápějí až do krajnosti*. Praha: Herrmann&synové, 2006. ISBN 80-870-5400-8.

GRECMANOVÁ, Helena. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 1998. Edukace (Hanex). ISBN 80-857-8324-X.

LOCKE, John. *Druhé pojednání o vládě*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0222-X.

PALOUŠ, Radim. *K filozofii výchovy: (východiska fundamentální agogiky)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25390-3.

PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-91-7.

PATOČKA, Jan. *Filosofie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. ISBN 9788086039336.

PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-275-2.

PECHAR, Jiří. Jan Patočka a Hannah Arendtová, *Filosofický časopis*, 2007.